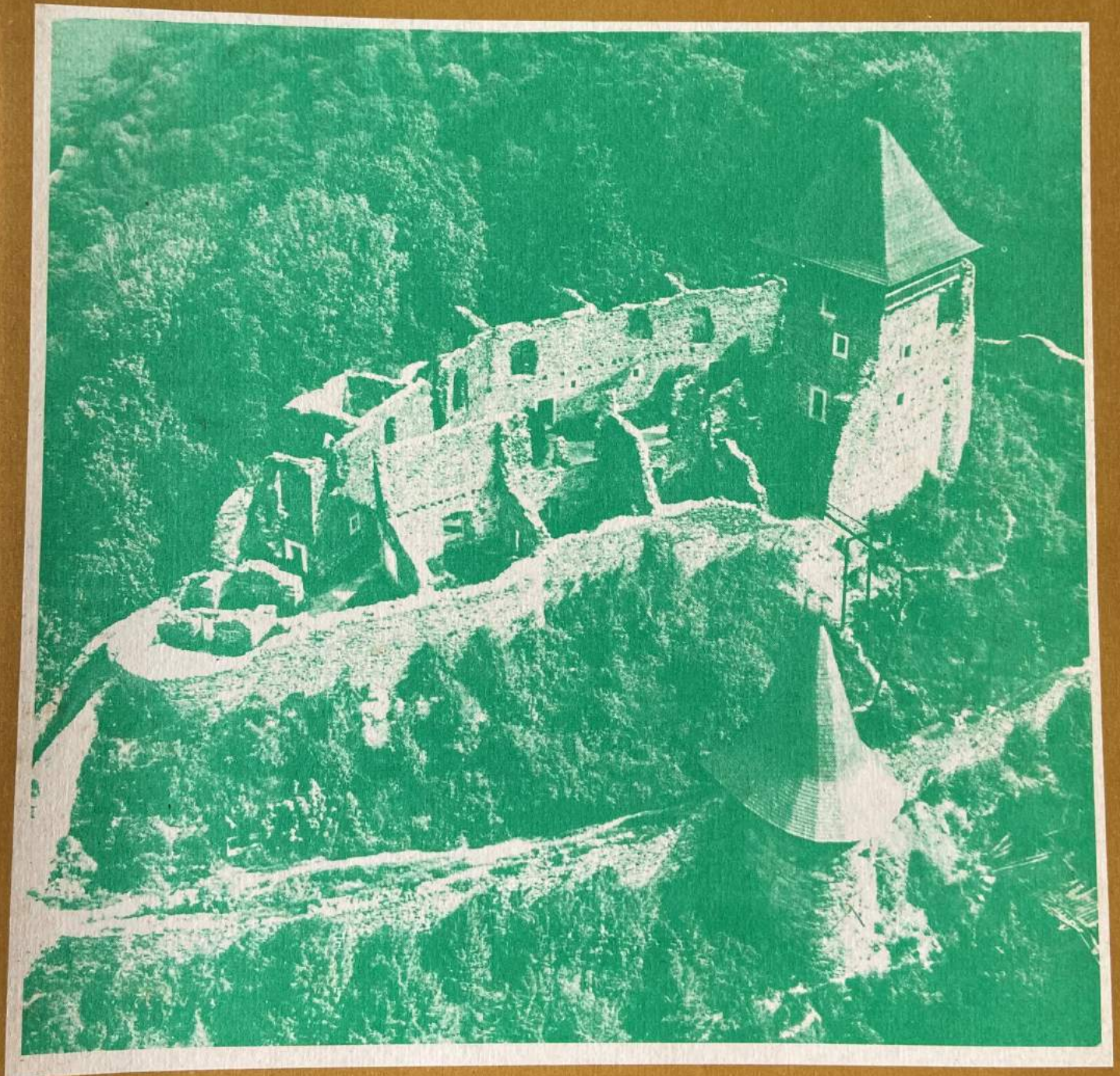

КАРПАТСЬКИЙ КРАЙ

КАРПАТСЬКИЙ КРАЙ

Травень-червень, 1994
№ 5-6 (105)

Річник 4-й

Видавці:
творчий колектив редакції,
фірма «Конвет»,
мистецький фонд «Карпати»,
Закарпатське відділення
Асоціації діячів естрадного
мистецтва України.

Регістраційні свідоцтва Державного комітету України по пресі:
серія 3т, №19;
серія КП, №879.

Головний редактор
Василь КУХТА

Редакційна колегія:
Сергій КОВАЛЬ,
Петро ПЕТКІ,
Іван ПОП,
Віктор ТЕЛИЧКО,
Василь ЧЕРЕПАНЯ

Офсет. 12 умовн.-друк. арк.
Замовл. № 1238
Друкарня УВВК «ПАТЕНТ»

Адреса редакції:
294000, Україна, м.Ужгород,
пл. Театральна, 11.

Телефони: 3-60-91,
3-44-68, 3-11-88.

Автори несуть повну відповідальність за точність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та ін.

Ніхто не має права зобов'язати опублікувати відхилений редакцією матеріал, якщо інше не передбачене законом.

Позиція автора може не співпадати з позицією редакції.

Редакція не рецензує дописи читачів, не веде з ними листування.

Набір і верстку цього річного номеру «Карпатського краю» на малій видавничій системі часопису здійснюють оператори ЕОМ Марія РУЩАК та Валерія ЧЕРНІКОВА.

Художнє оформлення номера
Петра ПЕТКІ.

Коректор Ольга ОЛЕНЬ.

Індекс 61169.

На 1 стор. обкладинки —
фото Івана ШЕЛЕБЕРА,
на 4-й — фото Тіберія ГАСИЧА

ЗМІСТ

Михайло МОГОРИТА. Без інтелекту нема позиції... — 2; Степан СЕМБЕР. Не чиновники, а професіонали — 3; Іван МИГОВИЧ. Закарпатці: хто є хто? — 6; Мирон ЖИРОШ. Путіване по Закарпат'ю — 11; Микола БІЛЕЙ, Василь ІВАНЬО. Золоте руно Гуцульщини — 15; Йосип ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ. Вівчарські заборони — 15; Іван ТУРЯНИН. Наші двійники — 18; Юрій ГОШКО. Де ти, земле лемків? — 21; Петро БІЛАК, Петро ПЕТРИЩЕ, Петер ШВАРЦ. Доля й недоля «старої країни» — 23; Микола ТЕСЛЕВИЧ. Дочекались свого Вашингтона — 28; Володимир Фенич. «Тривання русинських душ» — 31; По віках розлуки і мовчання... (З оповіді Папи ІВАНА-ПАВЛА II) — 33; о.Іван ОРТИНСЬКИЙ. По той бік небосхилів — 34; Василь Вайданич. Міст між явним і тасним... — 40; Іван СЕНЬКО. На історичній палі — 46; Василь БЕДЗІР. І коротко, і доступно — 50; Омелян ДОВГАНИЧ. «Мої жалі і світлі мрії...» — 52; Андрій ПАТРУС-КАРПАТСЬКИЙ. До рідних гір, що встали, мов на герць... — 56; Роман ОФІЦІНСЬКИЙ. Чи прийдуть вдатніші? — 58; Микола МУШИНКА. Лицар волі — 62; Микола ПЕТРЮК. Із Росішки в Бичків, і в світ білий... — 70; Іван ХЛАНТА. Вітцівська криниця — 72; Михайло МАЙОР. Тюрма впала, та лишилися пси її скажені — 73; Олександр ГРІН. Божественний регент — 75; Федір КОПИНЕЦЬ. Ой на горі черешенька — 77; Андрій ЛЕШКО. Грішники з Едему — 78; Василь КОМЕНДАР, Анжелла ФЕЄШ. Каплі від богині Діани — 82; Павло НІРОДА, Ілько НІРОДА. Сміх не гріх, а сіль життя — 83; Василь ВОВЧОК. Творча робітня — 84.

Василь КУХТА

ЧИ МИ ВОСКРЕСНЕМО ?..

*Зносилася на виріст сорочина,
А ми ж іще не малися людьми.
Нага смерека копильцячко, сина,
Колише під змарнілими грудьми.*

*Ми тішились, ми все базарювали,
У мареві купались золотім,
Допоки нам сумної не заграли...
Ну що ми, браття, виграли на тім?*

*Кому смішні потрібні пустохвали,
Чи ці плачі скорботні край межі!..
Вже діти в тім чаду повиростали,
Свої — сміються, ремствують чужі...*

*Нові музики тнуть гопак на площі,
Старих зівак новітній вабить фарс...
А ми... чи ми воскреснемо? Відорці
Водицею святою скроплять нас.*

*Якщо ми повандруємо далеко —
У ті світи, звідкіль ніхто не жде,
То, може, до могили хоч смерека
Свого синка німого приведе.*

Останні три роки на українських теренах були велими примітними. На них припало входження в нові суспільні відносини (політичні, економічні, соціокультурні), прагнення перейти від тоталітарних (монополічних, централістських) моделей до демократичного багатоманіття. А головне — відбулося зречення держави-асимілятора, зануваючи стремління до рухливого повноцінного життя нації.

Інтелектуальна мобільність і здатність до творення — ознаки нової доби і на українському просторі Карпат. Це вельмовно засвідчить перегляд вузької ділянки і підприємництва (киновидавництва) і культури (літератури) на Закарпатті. Як, зрештою, і з'явився до довгих часів крайових літературно-мистецьких журналів сучасного рівня «Карпатський край» і «Тиса».

Популярність і непересиченість будь-якої книги залежить від багатьох складників. Насамперед — від змісту (себто рід автора), привабливого оформлення (художника і техредактора) і поліграфічного виконання (видавництва), а в підсумку — від величини копії, укладених у видання (видавця чи спонсора).

В означені роки безпосередньо на Закарпатті побачило світ чимало книжкової продукції (офсетним способом і високим друком) з різних напрямків (наука і техніка, бізнес і сфера послуг, кулінарія і мистецтво, освіта і релігія, музика та література) і різних типів (навчальні посібники і монографії, популярні нариси і буклети, збірники тез і календарі, атласи і політичні брошури, каталоги і довідники, художні твори).

З огляду доцільності перегляд вказаного масиву звужимо лише до книжок літературно-художньої вартості — з фольклору, лірики, прози, драматургії, перекладу, критики.

ЛІТЕРАТОРИ

Вік Христа, очевидно, оптимальний для справді творчого дебюту. Проте, як і в кожному універсальному законі, трапляються винятки. Серед нових імен закарпатського літературного процесу бачимо початківця розматого віку. У жанрі поезії — 18-літня Марина Михтонюк «Гірське джерельце» — передмова В.Попа. — Ужгород: Карпати, 1992. — 31 с.), 24-річний Роман Офіційський («Нашестя ангелів») післяслово В.Басараба. — Ужгород: Патент, 1993. — 82 с.), Іван Ребрик 31-го року («Дні»). — Київ: Молодь, 1991. — 40 с.), Валентина Зінченко (Параска) — 33-х («Калина дитинства»). — Ужгород: Полічка «Карпатського краю», 1993. — 65 с.), Павло Чучка-молодший — 37-ми («Вичурки по-бараньськи»). — Патент, 92. — 122 с.), Василь Химшинець — 44-річний («Розвидень»). — Карпати, 92. — 111 с.), та Іван Козак 56-ти р. (роман у віршах «Покута» (передмова П.Часто. — Карпати, 92. — 155 с.).

Збіркою оповідань «Там, де нет жінщин» (Патент, 93. — 90 с.) заявив про себе 29-літній Михайло Рошко, Романом-детективом дебютував поет Іван Петровіч (у співавторстві з Валентиною Петровіч «Manuscript, або Хроніка урмезійовських убивств». 197 К.: УВ МШК МАДР, 1991. — 100 с.), з драматичною легендою «Легенда Ужгородського замку» (передмова І.Коцуря. — Полічка «Карпатського краю», 93. — 86 с.) — 60-річний Юрій Чорі, у публіцистиці — журналіст Василь Черепаня 46-ти р. (фейлетони «30 срібняків». — «Полічка «Карпатського краю», 93. — 32 с.). З книгами нарисів виступили поет Василь Кухта («Не вмирай, Гуцульчино!») — «Полічка «Карпатського краю», 93. — 32 с.) і прозаїк Петро Ходанич («Портрет орєндатора» — Карпати, 92. — 127 с.).

Оновлення торкнулось і фольклористику. Віковий діапазон дебютів — од 20 до 66-ти років. Наймолодша — Марина Хланта оприлюднила у співавторстві з Іваном Хлантаю дві книжки українських народних казок (чарівних і соціально-побутових) — «Розумниця» (Патент, 93. — 252 с.) та «Мамине серце»

(Патент, 93. — 280 с.). Марія Пунько подала народні казки закарпатських угорців з репертуару оповідача с.Берегуйфалу на Берегівщині — «A hetogzagai kiraly» (Карпати, 93. — 123 с.), а Балаж Керестень упорядкував закарпатоугорські перекази і легенди — «Rakocsit vitagai» (Ужгород-Будапешт: Интермакс, 1992. — 134 с.). Навчальний посібник з календарно-звичасовою обрядовістю «Звичай рідного села» (Полічка «Карпатського краю», 93. — 239 с.) видав Ю.Чорі, а народні пісні Великоберезнянщини «Плаче дівча за шугаєм...» (Полічка «Карпатського краю», 93. — 32 с.) — Петро Куртанич.

По довгих роках мовчання повернувся до читачів автор неоповторних психологічних етюдів, оповідань і повістей Юрій Станинець «Юра Чорний» — Карпати, 91. — 254 с.). Нині його вже нема серед живих. У раніше вподобаних жанрах і властивим стилем продовжували працювати романісти Юрій Мейгеш («Фінал драми». — К.: Рад. письменник, 1991. — 235 с.) і Василь Гребя («Спаленої землі не буде». — Рад. письменник, 91. — 332 с.). Ласло Балла («A nagy sepi». — Будапешт: Готтер, 1993. — 336 с.). Романом «Страшний суд» (Полічка «Карпатського краю», 91. — 364 с.) і добіркою «рідків для роздумів і настрою» — «Що посієш...» (Ужгород: Добр. Т-во люб. кн. України, 1991. — 56 с.) завершив творчий путь Іван Долгош (1930-1991). Поповнив детективну скарбничку повістярь Василь Кохан — «3 місяці злочину втік» (ДТЛКУ, 92. — 96 с.) і «Данатова таємниця» (ДТЛКУ, 92. — 192 с.). Жанр сатири збагатився книжками «Завтрашніє сказки» (Ужгород: Концерн «Карпати» — Товариство «Україна-Ізраїль» — Добровільне Т-во люб. кн. України, 1992. — 110 с.) і «Я угнал машину ввремя» (Ужгород... — 378 с.) Фелікса Кривіна та «Державна копона» (Полічка «Карпатського краю», 93. — 64 с.) Дмитра Кешелі. Андрій Дурнда вніс на розсуд соціально-психологічну повість «Невидимі пута» (Ужгород: Госп. розр. ред.-вид. відділ Закарпатського облуправління по пресі, 1992. — 285 с.).

Удатним виявився час і для представників ліричного ґеху.

З усіх боків можна вважати підсумковими збірки «Калина в іней» (ГРРВВ ЗОУП, 91. — 80 с.) і «Простелі мені, мамо, рушник» (Карпати, 91. — 69 с.) Василя Густі, «Не сміємо не бути» (Карпати, 91. — 126 с.) Миколи Матоли (1953-1993), «Верхи спілучі» («Бокор», 92. — 72 с.), Василя Кухти «Серед білої тиші» (Карпати, 91. — 119 с.), «На пагорбі літа» (Карпати, 93. — 126 с.) Карла Копинца, «Спитай себе» (Карпати, 92. — 207 с.) Петра Скулця, «Ріка року» (Ужгород: Галерея, 1993. — 269 с.) і «Діалогій» (Патент, 93. — 144 с.) Івана Петровіча, «Заповідний ліс» (Ужгород: Бокор, 1993. — 112 с.) Надії Панчук і «Кебала» (Галерея, 93. — 123 с.) Ласла Балли. Нове для дітей написав Степан Жупанин — «На високій поліноні» (передм. М.Палати — ГРРВВ ЗОУП, 93. — 133 с.), співаник «Закарпатські візерунки» (передм. З.Жофчака — Патент, 93. — 122 с.), «Сто загадок» (Патент, 93. — 41 с.). З гумористичним і сатиричним ужимком прозвітувалися Михайло Вовк — «А ми сміялись і будемо сміятися» (Карпати, 91. — 199 с.), Василь Вовчок — «Воно, куме, коли як...» (ДТЛКУ, 91. — 70 с.) і В.Кохан — «Гірке кохання» (Карпати, 91. — 103 с.).

У галузі художнього перекладу примітний «Угорський детектив» (повісті Й.Шолома, Л.Сабо і Л.Дирко — Карпати, 92. — 301 с.) невідомого Костянтина Бібікова (1930-1989).

У вказаний період літературна критика в основному займалася пропагандою закарпатської класики. Дмитро Федака у співавторстві з Юрієм Бачою і Оленою Рудловач підготував нове видання «Творів» Олександра Духновича (Карпати, 93. — 254 с.), Василь Поп — Олександра Маркуша («Гомін Тиси». — 415 с.) і Марка Бараболі («Проект автономії». Карпати, 91. — 134 с.). Марка Бараболо («Проект автономії». — ДТЛКУ, 91. — 87 с.) спопуляризував і Юрій Балага, а «Твори» Василя Гренджі-Донського (Карпати, 91. — 605 с.) — Олекса Мишанич. Останній також і автор післяслово до фак-

симільного відтворення «Літературних стремлень Підкарпатської Руси» (1937) Володимира Бірчака (Карпати — Патент, 93. — 192 с.). «Злиються зі серцем народу» (ГРРВВ ЗОУП, 92. — 145 с.) Марії Піддзянки — результат кропіткої праці Ж.Сухоліт і С.Жупанина (як співавторів пєнардмови). В одній збірці була видрукувана і творчість вісних народних поетів Олексі Улиця (1903-1978), Микола Божук (1907-1938), Івана Гуздана (1907-1956), Михайла Панька (1917-1986), Петра Пойди (1922) і Василя Піпаша-Косівського (1922) — «Яворова сопліка» (передм. П.Скуця. — Карпати, 91. — 332 с.). Поетична антологія «Моя Карпатська Україна» (Бокор, 92. — 210 с.), оприлюднена Іваном Ребриком, переносить у вир 1930-х рр. і знайомить з маловідомими гранями громадянської (патріотичної) лірики В.Гренджі-Донського і Ю.Боршопа-Кум'ятського, а також і

також як автор передмови стая призначено до видрукуванки «Співаки-баллади Верквані» (ДТЛКУ 92. — 73 с.) і мписак Юрія Войчука (1921-1992). Порядкувак досліджувані фольклору і Юрій Туренчик. Він виокремив у свій збірку казок для дітей «Майстер Іванко» (Карпати, 93. — 48 с.), сучасний «Козляки Закарпаття» (Карпати, 93. — 192 с.) юни С.Андрієв і разом з І.Уварів та С.Аросю інтегрувакві дві «Пісні ших предак» (Интермакс, 93. — 187 с.) Антона Панька. В унісон вибійли завдяки Д.Феласі у фєагмєнтальному маршеві «Народні пісні підкарпатських рутинів» (1944) Д.Задора, Ю.Костюк, П.Мисославського (Карпати — Патент, 92. — 112 с.). Дішлив руки і до другого видання збірки народних казок «Чарівне серце» (1964) Луки Дем'яна. На разі під назвою «Про двох братів та шістьох заїрів» (Карпати, 92. — 11 с.).

ХУДОЖНИКИ

У 1991-93 рр. закарпатські художники мєли клопотати не тільки з персональними виставками, заложеним матеріальному становищу (кмерціалізація театрів, ідей та сюжетів). Чимало майстрів пєаєдк проважували себе справді, можливо, менш прибутковою, проте відомішими, труднощіми. Сукцито книги розкрити величезні тиражами і в людей, власне, з мистецького оформлення книжкової продукції складається враження про істотні можливості такої чи іншого профєсїонала.

Ясна річ, сам по собі зміст (слово) викличе далеко не той відгук, коли не підсиленний з чуттям доброго бариво. І попередні роки виявилися виданнями для багатьох закарпатських фахівців із художнього розуму книг. Успішний дебют чи зайт письменника і фольклориста певною мірою залежав від спомобутності асоціацій та інтерпретацій художника.

Гротескуну манєру Андрія Гойди («Завтрашніє сказки» і «Я угнал машину ввремя» Ф.Кривіна, «Прєд колєсими В.Кохана) не сплутати з камерністю Василя Скаканди («Фінал драми» Ю.Мейгеша), колєажисту Миколи Дем'яна («Портрет орєндатора» П.Ходанича, «Карпати нас не розлучать» (Карпати: Срібна Земля, 1993. — 283 с.) О.Мишанича. Творчий портрет Гренджі-Донського «Ми є лишєнь короткі епізоди...» (Срібна Земля, 93. — 83 с.) пера Зірки Гренджі-Донської та вперше опубліковані мемуари літературознавця Францішка Тішого (1886-1968) — «Ужгород 1923» (пер. з чеської Лариси Мольнар, передм. Любомира Бєлея — Перечин: Ріка, 1992. — 48 с.) виважують лакуни — не досліджені ще проблеми. Не менш енергійно критика опанувала публіцистикою. Прикладом єволюція у XX ст.» (К.: Відродження, 1992. — 56 с.) та «Політичне русинство і що за ним» (Ужгород: Гражда, 1993. — 48 с.) О.Мишанича, «Хто ми і чї діти» (К.: Оберги, 1991. — 37 с.) Ю.Балеги у співавторстві з Йосипом Сіркою. Заслугують на увагу й книги нарисів «Я світ уздрів під Бєсکیدом...» (Карпати, 93. — 237 с.) Василя Пагіри «Хуст над Тисою» (Бокор, 92. — 426 с.) упорядника Івана Губала. В останніх роках самовиддано трудились над бібліографічними покажчиками Іван Хланта. Його «Семен Панько» (Карпати, 91. — 101 с.), «Юрій Керекеш» (Карпати, 92. — 70 с.), «Дмитро Вакаров» (Патент, 92. — 114 с.) і «Петро Удяренко» (Патент, 93. — 85 с.) попереджені теж і відповідними літературними силветками.

Серед фольклорних ужимків знову-таки значний інтерес викликають тематичні збірники казок І.Хланти («Розумниця та «Мамине серце» — у співавторстві з Мариною Хлантаю «Трапица коса на камінь» — Патент, 93. — 238 с.); «Казки Покуття» Оскара Кольберга. — Карпати, 91. — 331 с.). Окрім того, він оприлюднив народні пісні з голосу Степана Шутка, с.Нанково на Хустщині — «Коли собі заспівав» (Патент, 93. — 182 с.), ноти написав музикознавець Андрій Гайналії, а

ЧИ ПРИЙДУТЬ ВДАТНІШІ?..

(Закарпатська книга:
1991-93)

з невідомими досі для широких кіл Зореславом (Степан Сабо), Ірлявським (Іван Рошко), Колосом (Іван Кошан) Босвіром (Федір Морін).

З книжок історико-літературного характеру найперше значимо популярний нарис «Від карпатських русинів до закарпатських українців» (Карпати, 91. — 62 с.) і статті та дослідження «Карпати нас не розлучать» (Карпати: Срібна Земля, 1993. — 283 с.) О.Мишанича. Творчий портрет Гренджі-Донського «Ми є лишєнь короткі епізоди...» (Срібна Земля, 93. — 83 с.) пера Зірки Гренджі-Донської та вперше опубліковані мемуари літературознавця Францішка Тішого (1886-1968) — «Ужгород 1923» (пер. з чеської Лариси Мольнар, передм. Любомира Бєлея — Перечин: Ріка, 1992. — 48 с.) виважують лакуни — не досліджені ще проблеми. Не менш енергійно критика опанувала публіцистикою. Прикладом єволюція у XX ст.» (К.: Відродження, 1992. — 56 с.) та «Політичне русинство і що за ним» (Ужгород: Гражда, 1993. — 48 с.) О.Мишанича, «Хто ми і чї діти» (К.: Оберги, 1991. — 37 с.) Ю.Балеги у співавторстві з Йосипом Сіркою. Заслугують на увагу й книги нарисів «Я світ уздрів під Бєсکیدом...» (Карпати, 93. — 237 с.) Василя Пагіри «Хуст над Тисою» (Бокор, 92. — 426 с.) упорядника Івана Губала. В останніх роках самовиддано трудились над бібліографічними покажчиками Іван Хланта. Його «Семен Панько» (Карпати, 91. — 101 с.), «Юрій Керекеш» (Карпати, 92. — 70 с.), «Дмитро Вакаров» (Патент, 92. — 114 с.) і «Петро Удяренко» (Патент, 93. — 85 с.) попереджені теж і відповідними літературними силветками.

Серед фольклорних ужимків знову-таки значний інтерес викликають тематичні збірники казок І.Хланти («Розумниця та «Мамине серце» — у співавторстві з Мариною Хлантаю «Трапица коса на камінь» — Патент, 93. — 238 с.); «Казки Покуття» Оскара Кольберга. — Карпати, 91. — 331 с.). Окрім того, він оприлюднив народні пісні з голосу Степана Шутка, с.Нанково на Хустщині — «Коли собі заспівав» (Патент, 93. — 182 с.), ноти написав музикознавець Андрій Гайналії, а

Якщо у літературі кількісно дємінують чоловіки, то цього не скажеш про мистецтво. Вєаєжєно почувать себе сєаєтїна Одарка Долгош («Верхи спілучі» В.Кухти, «Хуст над Тисою» «Страшний суд» І.Долгоша, «Співаки-баллади Верквані») і сєнтїментальна Тєтєна Мєгєлат («Козляки Закарпаття», «Гірське джерельце» М.Михтонюк). Гєрно сєрїєаєтїєаєє життєрадїсний пафос осєаїєних бїрє Олєга Жїлєвчє («На високїй поліноні» С.Жупанїна). Надрадєдний світ Бєрєкє Слєдчєвої («Покута» І.Козакє) — аї сєаєтє спомїнає і здрєкєтє про мїнєлує, а Надїє Понємарєнкє («Спитай сєбє» П.Скуця, «Твори» Духовнїчє, «Проект автономїї» М.Барєболї, «Юра Чорний» Ю.Стєпаннїчє) — сєкрєбортїй та дєкєментєлєаїєаїєй (з фєтєвстєаїєкєми).

Прїєкєтєа чєсу — сєрїєзїєнїєтє вїднєа — зумєвоєаєєаєдєа пєтєрєбу в унїфїкєванїх обєднєаєкєх з нєвєдєлєкоє фєагмєнтєко до окрємїх кнїг. Дїє сєрїє «Карпєтєаїєаїє Магєагє Кєлєувїтє» («Закарпєтєаїєкє угорєскїє кнїжкє») Марїє Янєковїчє пїдбїрає тємнє-зєлєнїєй фєн, а в лїєвоєу кутєку розмїєаєєаєє умовїє обрїєсє Карпєтєаїє, вїкєаїєаїє жєтїєнє колєдорє. Тєакїєм чїєнїє, щї кнїжкє рїєнїєтєєаєє тїлькє заєлєвоєкєми на вїєнїєу нїє оформлєннєа «Бїблїєтєкє «Карпєтєа», дє загалїєнїєй мєкєтє І.Пєлєскєнєкїє шєрєву збєагєчєувєєаєє нєвїєнїє розпїєсєми («Яворєва соплїка», «Твори» В.Грєнджї-Донськєго). У тєакїє ж єспєбє зроблєно обєднєаєєнїє сєрїє «До дєрєлє» Бєлєагєнє Тємєшєвськїєм, в якїй, зєкрємєа, вїєдїлїє мємуарїє Ф.Тїгошєго «Ужгєрєтє» та лїєтєрєатурєознавчє розвїдєка З.Грєнджї-Донськєї «Ми є лишєнь

короткі епізоди...» Новації торкалися виключно кольорів фону та пошуку відповідних світлин. Аналогічне бачимо у зовнішності «Полічки «Карпатського краю». Проте замість фотознімків Петро Петкі аумів передали характерну деталь, що служить своєрідним епіграфом того чи іншого твору. Це — гуцульський топірець, овитий стрічкою, на рожевому тлі («Не вмирай Гуцульщино!...» В.Кухти або білі контури середньовічного замку на коричневому («Тясниця Ужгородського замку» Ю.Чорі). Ідею обкладинки М.Ясевича нагадує заставка Володимира Ребрика до публікації підтримства «Гражда», у тому числі й «Політичне русинство і що за ним» О.Мишанича. Безперечно, знахідкою тут є емблема — символічна постаць гуцула у сердаку, що, спершись на топірець, ніби стоїть на сторожі вітчизни, її надр, правдивої історії, скарбів і талантів.

1991-93 роки, певно, стали часом з'яви нових майстрів — ілюстраторів книжок, бо й не завжди у реквізитах подані повні імена. Микола Роголь оформив обкладинку і авантитул поетичної збірки «Заповідний ліс» Н.Панчук, Антон Петер — «Закарпатські візерунки» і «Сто загадок» С.Жупанина, І.Пашко — «Розвидень» В.Химиниці, а Василь Ловска — «Діалекторій» І.Петровіч. Творча індивідуальність проглядається у роботах Василя Сави («Угорський детектив» О.Храпова, «Не сміємо не бути» М.Матоли), Олександра Кондратюка («Зілляся зі серцем народу» М.Підгірянки і «Калина в іней» В.Густі) та С.Бриндака («Данатова тясниця» В.Кохана). Починають з'являтися видання не тільки в авторській редакції, але й в авторському оформленні («Вичурки по-бараниськи» П.Чучки-молодшого)...

Враховуючи велику затратність поліграфічного виконання книжок із твердими обкладинками і кольоровими ілюстраціями, у теперішній скрутний час видавці обмежуються більш дешевими варіантами. Розкішним оформленням можуть похвалитись одиниці. Однак у підсумку ці зусилля винагороджуються. Запам'яталися баристі малюнки на сюжети народних казок Василя Олашина («Розумниця» і «Мамине серце» та Едіти Медвецької («Казки Покуття» і «А беготсхагі кігалу»). Марія Пуглик-Белень так само успішно впровадила зі специфікою оформлення дитячої книжки «Про двох братів та шість звірів», як і Агнеса Медвецька «Майстер Іванко». Приваблюють простотою і кропіткою манерою роботи художниці Людмили Корж-Редько («Трапила коса на камінь»...

ВИДАВЦІ, ВИДАВНИЦТВА, ДРУКАРНІ

У цей період, власне, виникло закарпатське поняття видавництва. Серед покровителів книги зустрічаються імена керівників владних структур, директорського корпусу держсектору і приватних установ. Не поодинокі випадки, коли виступає цілий віночок спонсорів окремого видання. Чимало оприлюднено і авторським накладом.

Видно, що успіху над всеукраїнським видавництвом «Карпати» (директор Володимир Данканич) перебрали на себе різні гілки місцевої влади. Завдяки обслуговуванню (представник Президента України Михайло Крайло) та обласної Ради (голова Дмитро Доричинець) побачили світ «Твори» Духновича. До них прилучилися також обласна рада, коштом якої з'явився «Портрет орендатора» П.Ходанчика, та райдержадміністрації — Воловецька («Про двох братів та шість звірів» Л.Дем'яна) та Іршавська («Прське джерельце» М.Михтонок).

Про долю окремих видань «Полічки «Карпатського краю» проявили турботу директори Ужгородського фанерно-меблевого комбінату Юрій Брунцвік і дослідно-експериментального заводу нестандартного обладнання Володимир Біланін («Державна копоня» Д.Кешелі), банк «Закарпатський» (30 срібняків» В.Черепані), фірма «Конвет» («Не вмирай, Гуцульщино!» В.Кухти), управління культури управи м.Ужгорода («Тясниця Ужгородського замку» Ю.Чорі.

Щедримі покровителями духовності показали себе директор Ужгородського комбінату хлібопродуктів № 1 Василь Довганіч («Розумниця», «Мамине серце», «Трапила коса на камінь» та ін.) і начальник управління магістральних автомобільних шляхів № 8 Степан Філіп («Коли собі заспіваю»), директор заводу В.Біланін («Дмитро Вакарю»). Концерн «Карпати», очолюваний Олегом Ямаловим, профінансував твори Ф.Кривіна — «Завтрашні сказки» і «Я угнал машину вранці», а також збірку поезій «Круг» Людмили Кудравської («Полічка «Карпатського краю», 1994). Добрим словом варто згадати меценатів з-поза меж краю. «Vona fide» (Чернівці) є причетною до виходу оповідань «Там, где нет женщины» М.Рошка, а Жидачівський целюлозно-паперовий комбінат — книги «Хуст над Тисою».

І.Петровіч («Діалекторій», «Ріка року») знайшов прихильність директорів Львівського заводу механічного зварювання обладнання Дмитра Матіко, Іршавського абразивного заводу — Василя Дубішка і Берегівського радіозаводу — В'ячеслава Макієва. За рахунок фабрики фетрових головних уборів «Хуст» (дир. Іван Попович) була видрукувана повість «Невидимі пуга» А.Дурунди, а Ужгородського відділку Львівської залізниці (нач. А.Федченко) — вірші для дітей «На високій полонині» С.Жупанина і т.д.

Концерн «Срібна Земля» (президент Віктор Бедь) благословив у світ за власний кошт збірку «Спитай себе» П.Скуця та поетичну антологію «Моя Карпатська Україна» (спільно з греко-католицькою громадою с.Боржавське). Згодом з'явилася серія «До джерел».

Не дивлячись на строкатість видавничих знаків і спонсорства, для випуску книжкової продукції використовуються тільки три закарпатські друкарні — Ужгородська міська (по вул.Руській), виробничо-видавничий комбінат «Патент» і видавництво «Закарпаття». Правда, всеукраїнськими «Карпатами», як і індивідуальними замовниками (Ф.Кривін, В.Вовчок), активно експлуатувалася потужність Київської фабрики «Жовтень» і лідера вітчизняної поліграфії — львівського «Атласу». Примітне загальне стремління видавців до вдосконалення якості своїх публікацій. Тверді обкладинки, яскраві ілюстрації, гарний папір і хороший друк — немаловажні чинники для успішної конкуренції на книжковому ринку.

За останні три роки також було знесено монополію «Карпат». Отримали видавниче право і належно ним скористалися ряд нових інституцій. Обласна організація Добровільного товариства любителів книги України (тепер — Товариства книголюбів), де відповідальним секретарем Василь Кохан, випустило низку видань здебільше сатиричного (М.Бараболя, В.Вовчок, І.Долгош, Ф.Кривін) і детективного (В.Кохан) жанрів, фольклорні записи Ю.Бойчука. Госпрозрахункове редакційно-видавниче відділення Закарпатського обласного управління по пресі примітне поетичним ухилом (В.Густі, С.Жупанина, М.Підгірянки) і незначним прозовим настроєм (А.Дурунда).

«Ріка» (Перечин) спромоглася тільки на мемуари Ф.Тіхого, а «Бокор» (при видавництві «Закарпаття» на трохи більше — антологію «Моя Карпатська Україна», книгу «Хуст над Тисою» та збірку Н.Панчук. Виникли дві установи, де групуються угорські подвизники літератури і фольклористики. За «Інтерікс» відповідає Дьєрь Дупка. Тут, окрім історичних і філологічних праць, у серії «Закарпатські угорські книжки» вийшли у світ народні перекази (упорядник В.Керестень), лірика Магди Фюзеші («Vizlato» Вільмоша Ковача (1927-1979). А українською мовою — «Пісні наших предків» А.Годинки. «Галерея» (відп. ред. Карой Балла) орієнтувалася загалом на сучасний літературний процес (Л.Балла, І.Петровіч, К.Балла).

Викінчену цінність мають публікації під грифами «Полічка «Карпатського краю» та «Срібна Земля» — «Гражда». Набір і верстку першої серії здійснювали за допомогою малолі

видавничої системи журналу «Карпатський край», а другу віддруковано з діаозитивів, виготовлених у комп'ютерному центрі газети «Срібна Земля». Їх об'єднуюча ланка — місце друку — «Патент». Проте існують принципові розбіжності у баченні серій. Промотор «Полічки» В.Кухта головний акцент зробив на пошук нових імен, на сучасний розвиток закарпатської літератури. Тому кожна така книжечка — це, по суті, дебют (Ю.Чорі, В.Параска, П.Куртанич, В.Черепаня) чи апробування нового жанру (В.Кухта, Д.Кешелі). Мені здається, Василь Кухта у своїй серії вдало поєднав призабуті напрямки видавництва «Карпати» зразка 1960-х. Тоді молодіжна бібліотека «Луна часу» в аналогічному форматі та з подібною метою друкувала перші твори талановитої молоді, зокрема В.Басараба («Скресіння» і В.Пагірі «Сім кроків»). А народодопісена «Яворова соплка» — О.Улиця, І.Гуцзана, М.Божук, М.Тяснянську, П.Пойду, В.Піпаша-Косієвського, І.Мельника.

Ініціатор серії «До джерел» («Срібна Земля» і публікації «Гражда») Іван Ребрик, навпаки, зосередив увагу на поверненню масовому читачу культурно-історичної спадщини Закарпаття, залишивши місце і для поточної політичної публіцистики. Оприлюднено літературознавчі книги З.Гренджі-Донської, О.Мишанича, Ю.Бачі та Д.Данилюка («Невідомий Духнович», невідомі сподади Ф.Тіхого. Великого значення надавалось і насиченню книжкового ринку цікавими історичними екскурсами — «Угорська Україна» Д.Дорошенка, «Політична і державно-правова еволюція українського Закарпаття» В.Маркуса, «Підкарпатська Україна: сучасний стан» Л.Мишуги і «Державні змагання Підкарпатської України» М.Твориди.

Подібні зусилля є конкурентними до «Народної бібліотеки» (М.Бараболя, Ю.Станинець, О.Духнович) та бібліотеки факсимільних видань («Історія Підкарпатської Русі» І.Кондратюка, «Прошлое Ужгорода» П.Сови, «Літературні стремління Підкарпатської Русі» В.Бірчака, «Народні пісні підкарпатських русинів»). Їх фундатор — державне видавництво «Карпати» — переживає сьогодні важку матеріальну скруту і навряд чи зможе активно змагатися з приватними структурами.

ДУМКИ НА ПЕРСПЕКТИВУ

Технічний прогрес у поліграфії все випереджував якісно нові стрибки красного письменства. Починаючи з 1920-х, на Закарпатті неупинно вдосконалювалася видавничя справа. До письменницького гурту зголошувалися свіжі постаті. З'являлося чимало добротних книжок, але, прикро, талановитого мало.

Якщо вирвати з рук Хроноса 20-30-ті рр. (Гренджа-Донський, Маркуш, Бараболя, Зореслав...) й порівняти з країнами-попередниками (Духнович, Сльвай, Павлович та ін.), відчужено (думка автора) шалений ривок уперед. Та це тупцювання й відносно плеяди, що обірвала коротку пошвенкову передишку (Франко, Леся Українка, Нечуй-Левицький, Стефаник, Олесь і т.д.). Бо сучасники (Тичина і Куліш, Антоніч і Маланюк, Хвильовий...) вже перебували на не досяжних просторах.

Останні акорди двадцятого віку — як давня пісня, але із закарпатським колоритом. Маємо повільний рутинний поступ. Є поодинокі істинні. Є також літератори (численні) з хорощим стилем і блідим чуттям ідейно-тематичних засад. В інших добріх місли губляться в шклярстві слова. І неодмінний супровід — графоманство.

Це — минулий, і наш, і, боюсь, майбутній час...

А все-таки віряться: прийдуть сильніші!

Роман ОФІЦІНСЬКИЙ
м. Ужгород

Фото Тараса Бора

